

“Ten Anker”

Deze web-magazine is een samenraapsel van binnen gekomen berichten, gein en ongein de Koninklijke Marine, Koopvaardij, Visserij en Binnenvaart aangaande over het heden en verleden.

REDACTIE:

A.C.Krijgsman

Abeelstraat 96
3328 AG Dordrecht
Nederland

Telefoon 10.00 / 16.00 uur
078-7507545

b.g.g.h

06-25160899

E-mail:

arcon46@kpnmail.nl

NL98 INGB 0002 4713 68

Deze extra toevoeging van het web-magazine fungeert als verlengstuk en is onafscheidelijk verbonden aan de website: <https://www.tenanker.com> en conformeert zich aan de regelgeving zoals daar is vermeld.

.....

Er zijn altijd wel mensen die met mijn werk aan de haal gaan. Aan de ene kant is dat een teken dat ik het goed heb neergezet, maar ik sta niet toe lukraak te kopiëren voor andere dan puur privé doeleinden zonder daar schriftelijke toestemming voor te vragen.

Extra editie 26-09-2023 De Antillen in WO II

Olie en de geallieerde troepen

Aruba en Curaçao hebben een speciale rol gespeeld tijdens de oorlog, waarvan maar weinigen op de hoogte zijn. Aruba en Curaçao hadden olieraffinaderijen die Engelse, Franse en Amerikaanse vliegtuigen bevoorraadden.

Boortorens in de lagune van Maracaibo

Voor de olie, die uit het Venezolaanse meer van Maracaibo werd gewonnen (sinds 1914), hadden de oliemaatschappijen havens en opslagplaatsen nodig. Venezuela en de oliemaatschappijen kozen voor het nabijgelegen Aruba en Curaçao. Daar was men verzekerd van goede havens en

politieke rust. De Koninklijke Olie (KNPM)/Shell vestigde in 1918 op Curaçao een grote raffinaderij; het kreeg de naam van de plek, het schiereiland Isla aan de haven van Willemstad. Op Aruba zette de maatschappij in 1928 een kleine installatie neer, Eagle, niet ver van Oranjestad. Belangrijker waren de activiteiten van Pan American Petroleum met zijn Lago Oil & Transport Co. Deze deed al vanaf 1924 olieoverslag op het eiland (via een pier bij Oranjestad) en diepte in Sint Nicolaas de natuurlijke haven uit. In 1929 opende daar ook de Lago-raffinaderij die zou uitgroeien tot een van de grootste ter wereld. De onderneming wisselde enkele malen van eigenaar en viel vanaf 1933 onder Esso (Exxon). Al in 1939 voorzagen de raffinaderijen op de twee eilanden in 43% van de oliebehoeften van de Engelsen en de Fransen, en voor 80% in die van de Britse Royal Air Force alleen (kerosine). De Amerikaanse invasie in Noord-Afrika (1942-1943) draaide voor 100% en de strijd in de Pacific (1944-1945) voor 75% op de brandstof uit de Antillen.

Komst Franse, Engelse en US-Amerikaanse troepen

Vanwege de grote militaire en economische belangen was het logisch dat, na de overval op Nederland, Engelse en Franse troepen op de Antillen werden gestationeerd. Op 11 mei 1940 waren al 180 Franse mariniers op Aruba, op 13 mei kwamen 800 Engelse manschappen naar Curaçao en Sint Maarten. Na de capitulatie van Frankrijk, in juli 1940, namen de Britse militairen de Franse plek in. Het Franse deel van Sint Maarten werd overigens nooit pro-Duits. Nederland had slechts een paar honderd mariniers op de eilanden, vermeerderd met rond de 2000 slecht uitgeruste en getrainde 'schutters' in de Vrijwilligerskorpse van Aruba (VKA) en Curaçao (VKC). In de loop van de oorlog groeide het aantal naar circa 3000 man.

'Schutters van Habaai', Vrijwilligerskorps Curaçao.

De versterking was niet onnodig. Duitse onderzeeërs vielen transportschepen met olie en bauxiet aan, en zelfs direct olieraffinaderijen (1941-1942).

Overleg tussen US- en NL-officier op Curaçao, Hato 1942

De VS-militairen werden pas actief toen de VS zich na de Japanse aanval op Pearl Harbor (7 december 1941) officieel bij de Geallieerden voegden. Voor het Panama- en Caribisch gebied gebeurde dit onder de vlag van het Rainbow 5-plan. Het opperbevel was Amerikaans, maar zoals in Jamaica en Trinidad de leiding gedeeld werd met de Engelse koloniale en militaire macht, zo gebeurde dat op Aruba en Curaçao en de andere eilanden met de Nederlanders.

Op 26 januari 1942 was het verdrag tussen het US Oorlogsministerie en de Nederlandse regering in Londen een feit. Midden januari waren al 6 A-20 bommenwerpers op Aruba en Curaçao gestationeerd. Op 11 februari kwamen rond 2300 man grondtroepen vanuit New Orleans aan: een groot deel voor Curaçao, een iets kleiner voor Aruba. Drie dagen later vertrok het Engelse garnizoen van intussen ca. 1400 militairen uit de Antillen. Pas aan het eind van maart waren de US-Amerikaanse en Nederlandse regering het eens over de

bevelsstructuur. Admiraal Jesse B. Oldendorf werd chef van alle strijdkrachten in het gebied, ook de Nederlandse. Kapitein van Asbeck, de Nederlandse bevelhebber van de eilanden, werd zijn stafchef, en de orders van Oldendorf vielen formeel onder de autoriteit van gouverneur Kasteel. Deze eenduidige commandostructuur bereikte het US-leger in Suriname niet, hoewel daar al vanaf eind 1941 Amerikaanse troepen waren. Dit verschil hing samen met de grote dreiging die vanaf begin van 1942 op de Benedenwindse eilanden aanwezig was.

Aanval Duitse U-boten

Het eiland Aruba)

Actie 'Neuland'

In de nacht van 15 op 16 februari 1942 vond de eerste aanval van Duitse onderzeeboten op het westelijk halfrond plaats. Hij was gericht op het olietransport tussen Venezuela en de Antillen en de olieopslag zelf. Er namen zes Duitse en twee Italiaanse onderzeeërs aan deel. Die van de bevelhebber, de U-156, zou de hel verlichte olieraffinaderijen van Esso en Shell op Aruba en Curaçao aanvallen, de anderen de transporttankers. Opmerkelijk was dat de marinecommandant Karl Dönitz de order had gegeven dat Duitse U-boten in het Caribisch gebied niet eerder dan 16 februari mochten aanvallen. Hierdoor bleven

op 15 februari vijf Lago-tankers buiten schot.

Sint Nicolaas-haven

Maar om 01.31 uur was het raak. De eerste treffer was voor het Britse Lago-tankerschip Pedernales in de Sint Nicolaas-haven op Aruba. Het brandde uit. Acht bemanningsleden kwamen om het leven, vijf van hen Antilliaan. Ook de kleinere 'Oranjestad' werd kort hierna geraakt en zonk (met dank aan Gerrit Walters, december 2006). Vijftien opvarenden verloren hier hun leven, elf van hen Antilliaan - zie voor de namen van de slachtoffers de paragraaf over zeevarenden. Zo begon de actie 'Neuland', een nieuwe fase in de operatie 'Paukenslag'. De U-156 kwam vervolgens aan het oppervlak en vuurde met het dekkanon 16 anti-vliegtuiggranaten af op de Lago raffinaderij. Er werd maar weinig schade aangericht; de tanks

waren van massief staal. Wel kreeg de Bernhardschool in St.Nicolaas veel schade. Vanwege een explosie in het geschut - een zeewaterplug werd niet uit de loop gehaald - verloor een van de Duitse bemanningsleden zijn leven en raakte een tweede zwaar gewond. Maar de boodschap was duidelijk.

Oranjestad-haven

De verdediging van het eiland was niet op orde. De eerste berichten maakten alleen melding van vuur op schepen en in de raffinaderij. Pas anderhalf uur later drong door dat er een aanval van een Duitse onderzeeërs gaande was. Ook in de haven van Oranjestad verscheen een Duitse onderzeeër. Het was dezelfde U-156. Twee torpedo's misten de Amerikaanse tanker Arkansas (Texaco) bij de Eagle raffinaderij van Shell, maar een derde richtte beperkte schade aan. De tanker was leeg en ontgast. De U-156 hoorde vliegtuigen opstijgen van het Dakota-vliegveld, dook onder en zette koers naar Martinique. Bij het opruimen van een van de torpedo's de dag erna, werden vier Nederlandse mariniers gedood en twee gewond. Voor hen werd in

2010 een monument opgericht.

Op die 17de februari kwam een andere U-boot, de U-502, naar Oranjestad-haven. De onderzeeër had de dag ervoor drie tankers tot zinken gebracht, met 29 dodelijke slachtoffers, en kwam misschien om het karwei van de U-156 af te maken. Hij liep door de sterke stroming op een rif, maar wist los te komen. De U-502 bleef daarna vijf uur lang voor de ingang van de haven hangen, zonder iets te doen. Het verhaal gaat dat de kapitein rekening hield met de vele schoolkinderen die op de ramp waren afgekomen.

Het eiland Curaçao

Curaçao

Ook Curaçao werd aangevallen. Men was gewaarschuwd, want de vuurzee op Aruba was vanaf Curaçao, 75 km verder, zichtbaar. In de vroege ochtend van dezelfde 16 februari 1942 nam een Duitse onderzeeboot, de U-67, de opslagtanks en twee tankers van de Shell-raffinaderij bij Bullenbaai onder vuur. De Surinaamse kanonnier Marinus van Niel beantwoordde het vuur onmiddellijk en de U-boot verdween. Zie verder: [Een groep mariniers uit Suriname, Antillen en Nederlands-Indië](#) in het hoofdstuk Suriname. De U-67 vuurde tussen 03.52 en 04.30 uur (volgens T.J. Los op cnoops.nl) nog vier torpedo's af op de Nederlandse tanker Rafaela die op 500 meter van de St. Annabaai voor anker lag. Een daarvan trof doel en zorgde voor zware schade, maar het schip zonk pas in de haven en er vielen geen slachtoffers. Dezelfde U-67 kwam overigens op 21 februari terug en bracht bij de Westpunt de Noorse olietanker Kongsgaard tot zinken. 38 van de 46 bemanningsleden kwamen om het leven.

Transportlijn

De zes andere onderzeeërs van de actie 'Neuland' zochten op dezelfde 16de februari hun prooi buiten de havens van Aruba en Curaçao. Alleen de U-502 slaagde daarin. In de Golf van Venezuela torpedeerde hij de Britse Lago-tanker ss Tia Juna, met zeventien dodelijke

slachtoffers, onder wie zeven Antillianen. Vervolgens viel hij de Venezolaanse tanker Monagas aan, waar vijf doden vielen, onder wie de kapitein. Tenslotte raakte hij de Britse Lago-tanker San Nicolas, met zeven doden tot gevolg, onder wie vier Antillianen. Alle drie de tankers zonken en waren verloren voor de olietransporten. Voor de omgekomen Antilliaanse zeelieden zie de paragraaf over zeevarenden. De 16de februari 1942 was een zwarte dag. 27 Antilliaanse zeelieden verloren op die dag hun leven. Dat is 30% van de 88 Antilliaanse verliezen tussen 1940 en 1945. Dertien van de slachtoffers kwamen van Bonaire, zeven van Saba.

KNSM-vrachtschepen

De aanvallen bleven echter doorgaan. Tussen mei en oktober 1942 werden dertien vrachtschepen van de KNSM getorpedeerd, met groter of kleiner verlies aan mensen en materiaal. Het zijn de ss Astrea (6 maart, door de Italiaanse onderzeeër E. Tazzoli), Amazone (6 mei), Fauna (18 mei), Hector (24 mei), Triton (28 mei), Poseidon (28 mei), Crijnssen (11 juni), Flora (18 juni), Telamon (24 juli), Draco (5 augustus), Strabo (10 augustus), Medea (13 augustus) en Achilles (1 oktober). Voor de Antilliaanse slachtoffers zie de paragraaf over zeevarenden.

Niet alleen de olieleverantie aan de geallieerden, maar ook de voedselvoorziening van Aruba en Curaçao komen in gevaar, evenals de werkgelegenheid.

Zeilschepen

In mei brengen de Duitsers ook twee Dominicaanse vrachtschepen tot zinken, de San Rafael (3 mei) en de Presidente Trujillo (21 mei). Ze zijn vitaal voor de voedselvoorziening van de eilanden. De as-mogendheden vallen op de routes tussen Curaçao en de Dominicaanse Republiek vervolgens ook zeilschepen aan: de Sally, de Gaviota en de Dominicaanse Nueva Altagracia. De laatste vervoerde groente, fruit en naar Kock zegt, kippen. De U-161 liet het zeilschip pas zinken nadat bemanning, reddingsboot en lading waren overgenomen (16 juni). Bij de Sally en de Gaviota werd de bemanning met het schip tot zinken gebracht. Voor de slachtoffers zie de paragraaf over zeevarenden.

Voedselvoorziening

Alleen al het voeden van de 3000 man Schutterij, een taak van luitenant Henry Prince, werd een probleem. De eerste negen maanden na maart 1942 maakte hij gebruik van de Shell-keukens, daarna waren eigen militaire keukens ingericht. Luitenant Prince deed inkopen bij de enige twee 'supermarkets' van het eiland, die van oud-KNSM kapitein Vreugdenhil en supermarket Henderson, ooit begonnen voor Shell. Daarnaast was er een Amerikaanse militaire winkel, de PX-store. Daarvoor had je relaties nodig. Voor de bevolking was het nog moeilijker om aan eten te komen. In de gewone winkels was weinig keus. Zoals de vader van Rdwan Baroud hem ooit vertelde: "Er was geen maismeel meer en zo konden we geen 'funchi' meer maken." Funchi is een van de volksgerechten van Curaçao.

Meer rechten voor Antillaanse zeelui

Gouverneur Wouters ziet een strategie van de Duitsers in de voortgaande aanvallen op elke vorm van transport naar het eiland. Hij schrijft een alarmerend telegram naar de regering in Londen, en vraagt de personeelsleden van de koopvaardij hun werk te blijven doen, ondanks de enorme risico's. Het personeel voelde zich echter al direct na de eerste aanvallen onvoldoende beschermd - vooral de Chinese stokers - en gaat in staking. Vijftien stakers vinden de dood en de gouverneur moet vertrekken (zie hieronder). Het belang van de bemanningen wordt echter gezien.

Wilhemina verlaat het Nederlands Zeelieden Tehuis in New York, 14-2-1942.

Op 14 juli 1942 zegt koningin Wilhelmina in het Nederlandse Zeelieden Tehuis in New York de Antilliaanse bemanningsleden dezelfde rechten toe als de uit Nederland afkomstige zeelieden. Dat lijkt nog even te gaan duren.

Versterking defensie

Daarnaast krijgt de Schutterij meer manschappen, die zijn verdeeld over de drie afdelingen Artillerie, Infanterie en Huishoudelijke Dienst, waaronder transport. Aan de zuidkust worden kanonnen neergezet langs de oostelijke Caracasbaai en soortgelijke kustbatterijen komen bij het Steenrijk, de Blauwbaai en de Bullenbaai in het westen. Zo ook in Willemstad bij het Waterfort. De ingang van de Annabaai, even verder de stad in, met directe toegang tot de Isla-raffinaderij,

wordt afgesloten met een zwaar stalen net, dat alleen open gaat voor niet-vijandige scheepvaart.

Aan het eind van 1942 had de Duitse U-boot-vloot in het westelijke en oostelijke Caribische gebied 280 tankers en andere schepen vernietigd, met een tonnage van 1.300.000. De noodzaak van een centrale aansturing van de geallieerde verdediging was overduidelijk. Dat het menens was werd ook aan de bevolking duidelijk gemaakt. Na de eerste aanval moesten alle jongens tussen 18 en 20 jaar in dienst om het eiland te verdedigen

Gevaarlijke Shell-tankers, doodgeschoten Februari-stakers

Acht dagen na de Duitse aanval wilde de Curaçaosche Stoomvaart Maatschappij (CSM), dochteronderneming van het latere Shell-Curaçao, weer een konvooi tankers uitsturen om de verbinding tussen de Antilliaanse raffinaderijen en Maracaibo te herstellen. Een Koninklijk Besluit van 1940 verplichtte het personeel om te varen. De bemanningen hadden echter angst voor de duikbootaanvallen. Bovendien was de tankersvloot gammel, zonder reddingsmaterieel, en kende Curaçao geen zaken als scheepvaartinspectie, ongevallenwet of pensioenregeling voor nabestaanden. Een groot deel van het personeel, officieren en stokers, weigerde op 24 februari 1942 werk. De officieren trokken hun werkweigering in, vermoedelijk omdat hun eisen waren ingewilligd. 450 Chinese stokers, velen uit Rotterdam, volhardden in hun staking. Zij deden het zware, hete werk in de machinekamers en zaten bij een torpedo-aanval als ratten in de val. Ze wilden loonsverhoging, uitbetaling van hun wettelijke oorlogsbonus en de belofte dat ze na de oorlog zouden worden repatriëerd naar China (Jean Mentens, Volkskrant 21 april 2008). Op 12 en 13 maart weigerden ze opnieuw werk – Chinese woordvoerders waren ontboden op het hoofdbureau van politie aan het

Wilhelminaplein - en de stakers werden nu opgesloten op het terrein van Shell, bij de Amerikaanse basis Suffisant. Twee dagen later solidariseerden de officieren zich met de stakers; ook zij werden nu opgesloten. Gouverneur Wouters bemiddelde, met als gevolg dat het tanker-verkeer vanaf 27 maart weer liep. De Chinese stokers bleven echter gevangen. Toen er op 20 april onrust uitbrak over deze behandeling grepen politie en bedrijfspolitie in. Er werd ook geschoten. 44 Chinezen raakten gewond en 12 mannen overleden onmiddellijk, 3 later. Hun lichamen werden anoniem begraven in de ongewijde aarde van begraafplaats Colebra Bèrdè, temidden van ongedoopte kinderen, ongehuwde moeders, misdadigers en anderen die door de katholieke kerk als zondaar werden beschouwd. De Amigoe schreef over het gebeuren en kreeg een verschijningsgebod van twee dagen. Sinds 2000 ijvert de Stichting Eerherstel Oorlogsslachtoffers Curaçao (SEOC) voor een plaquette en een waardige herdenking, ook in Nederland. "Liefst op de Dam, met excuses erachteraan." (Junnes Sint Jago, VK 21 april 2008).

Mgr Luis Secco en de bestuursleden van de SEOC bij de eerste inwijding van Kolebra Berde tot Erebegraafplaats en Nationaal Monument in april 2003

In april 2003 werd Kolebra Berde door Mgr Amado Römer, Bisschop van Curaçao, voor de eerste maal gewijd. De plaats waar de lichamen van de 15 Chinese stakers waren weggestopt werd in aanwezigheid van de SEOC, vakbondsleider Wim van Lamoen, mgr Luis Secco van de Antillen en Aruba en andere prominenten tot Erebegraafplaats en Nationaal Monument verheven. Hieronder volgen de namen, geboortjaar en geboorteplaats van de 15 'Rotterdam-Chinezen'. Hun namen werden in 2008 door SEOC aan de achterkant van een gedenksteen geplaatst, die eerder door de Chinese gemeenschap zelf was opgericht.

Naam	Geboortjaar	Geboorteplaats
1. Nhu Che Lin	1913	Anhwei
2. Yu Sio Kan	1903	Cheiang
3. Lan Chun	1897	Kwantung
4. Tchou Zao	1886	Foochow

5. Huang Yu Seng	1894	Kwantung
6. Chong Fat	1897	Kwantung
7. Lee Chuan	1897	Kwantung
8. Kaung King	1902	Kanton
9. Wang Ah Kuo	1896	Fukiun
10. Au Liang	1895	Kwantung
11. Asu Sen Cheng	1901	Chekiang
12. Chan Yam Si	1908	Kanton
13. Feng Che Ying	1905	Chekiang
14. Chong Ming	1888	Kwantung
15. Low Nam	1908	Fukiun

Onthulling namen Kolebra Berde)

Atlantic Charter

De US-Amerikaanse aanwezigheid had een bevrijdende werking, economisch en cultureel. De zwarte bevolking werd over het algemeen ouderwets koloniaal behandeld. Nederland moest nog erg wennen aan het Atlantic Charter (9 augustus 1941), dat onder meer de afschaffing van het kolonialisme na de oorlog inhield.

Tijdens de oorlog, op 6 december 1942 (in Azië 7 december), hield Koningin Wilhelmina in Londen een redevoering, waarbij zij in vage termen aan Nederlands Oost-Indië, Suriname en Curaçao na de oorlog een vorm van zelfbestuur beloofde.

Interneringkampen

Direct na de Duitse inval in Nederland werden op de Antillen 41 van NSB-sympathieën verdachte burgers en ruim 200 Duitsers opgepakt en geïnterneerd op Bonaire. Onder de Duitsers bevonden zich echter ook joodse vluchtelingen uit Duitsland en Oostenrijk en andere anti-fascisten. Een van hen was het gezin van de Oostenrijker Otto Engelbert Sechtlerberger. Otto werkte sinds 1929 bij Shell op Curaçao. De verhoudingen in het kamp waren uiterst moeilijk. Ook de voedselvoorziening was niet geregeld en aanvankelijk moest de pastoor met brood langskomen. Mannen en vrouwen waren door prikkeldraad gescheiden, kinderen kregen geen onderwijs.

In september 1942 dienden de notabelen Maduro en Cohen Henriquez een verzoekschrift in bij koningin Wilhelmina. Zij vroegen om de uitwisseling van hun zonen George en Ernest, die in Nederland in gevaar verkeerden, tegen op Bonaire geïnterneerde Duitsers. De regering ging er niet op in. Ook twee uitwisselingsprojecten in 1943 mislukten.

Na enige tijd werden de joodse mannen overgeplaatst naar een kamp op plantage Guatemala, maar niet bevrijd. In september 1942 mochten de joden terug naar Curaçao en Aruba, met beperkte bewegingsvrijheid en in maart 1944 kon de joodse Antilliaanse gemeenschap de zorg voor de geïnterneerden overnemen. Sommigen van de geïnterneerden werden in 1947 met een enkele reis naar Duitsland uitgewezen. Het kamp in Bonaire werd omgebouwd tot Hotel Zeebad en later tot Flamingo Beach Club Hotel.

Bezoek Oranjes Prins Bernhard

Suriname en de Antillen waren de enige delen van het Koninkrijk die niet waren bezet, door Duitsland of door Japan.

In oktober 1942 brengt Prins Bernhard, als eerste lid van het Koninklijk Huis in honderd jaar, vanuit Londen een bezoek aan Curaçao, Aruba en Suriname.

Amerikaans luchtafweergeschut loste op 22 oktober 1942 een schot naar prins Bernhards vliegtuig. De prins was namelijk ruim te vroeg boven Curaçao en besepte dat het ontvangstcomité er nog niet zou zijn. Hij besloot daarom een

rondje boven het eiland te vliegen. Eén van de twee Amerikaanse posten op het raffinaderijterrein vuurde daarop een waarschuwingsschot af. De prins maakte dat hij wegkwam, landde op het vliegveld Hato en wachtte in de bar op de komst van gouverneur Kasteel (dr. J. Hartog, De forten,

verdedigingswerken en geschutsstellingen van Curaçao en Bonaire. Zaltbommel 1997). Toen deze was gearriveerd stapte de vertegenwoordiger van het Koninkrijk opnieuw en officieel uit het vliegtuig. Perschef en censor mr. Eduard M. Elias was al vroeg op het vliegveld aanwezig geweest en verbood de pers ter plekke het incident te melden; hij belde later zelfs de hoofdredacties op om zeker te zijn dat iedereen zich aan het verbod hield. De prins bezocht op 24 oktober de olieraffinaderij van Aruba en vloog vervolgens door naar Suriname

Schoolkinderen maken een V-teken in een O, op Saba of elders

Prinses Juliana

Van Canada op weg naar Suriname, vloog het KLM-toestel De Meeuw op 2 november 1943 met prinses Juliana aan boord over Sint Eustatius en Saba. Er werden vanuit het vliegtuig rood-wit-blaauwe strooibiljetten uitgeworpen met 'beste wensen voor de gemeenschappelijken strijd'. Begeleid door twee Amerikaanse bommenwerpers vloog het toestel daarna door naar Suriname. In een filmpje daarvan zijn ook wit-geklede schoolkinderen te zien die in grote letters de O (Oranje) en de V (Victorie) vormen. Gefilmd boven Saba? Of boven Paramaribo, vlak voor de landing? In februari en maart 1944 bracht de kroonprinses een bezoek aan Curaçao, Aruba, Bonaire en het (half-Franse) Sint Maarten.

KNIL-militairen

KNIL wervingsfolder, ca 1938

Ongeveer 200 KNIL-militairen van Suriname en de Antillen werden in 1944 vanuit Australië ingezet tegen Japan. Hun getal werd aangevuld door 200 vrijwilligers uit 'de West', door gemobiliseerde

DIT IS TE BEREIKEN

EEN EERVOL BESTAAN-
GEN BEHOORLIJK TRACTEMENT.
HET KONINKLIJK NEDERLANDSCH-
INDISCH LEGER BIEDT HET U

BACCHINEN (1943) - JANUARI 1944		
Spitfire (10.000) - 1.000	1.000	1.000
Spitfire (10.000) - 1.000	1.000	1.000
Spitfire (10.000) - 1.000	1.000	1.000
Spitfire (10.000) - 1.000	1.000	1.000
Spitfire (10.000) - 1.000	1.000	1.000
Spitfire (10.000) - 1.000	1.000	1.000
Spitfire (10.000) - 1.000	1.000	1.000
Spitfire (10.000) - 1.000	1.000	1.000
Spitfire (10.000) - 1.000	1.000	1.000

Elk regeren de belangrijkste collectie in het land
van het KONINKLIJK LEGER. Het is
een van de belangrijkste collecties in het land
van het KONINKLIJK LEGER. Het is
een van de belangrijkste collecties in het land
van het KONINKLIJK LEGER. Het is

KONINKLIJK LEGER
DE NEDERLANDSCH-INDISCH LEGER

KONINKLIJK
NEDERLANDSCH-INDISCH LEGER

Nederlanders uit niet-bezet gebied en Papoea's uit Nieuw Guinea. Australië was geen paradijs voor niet-blanken. Het leek toen sterk op het Zuid-Afrika van de apartheid.

Hulpacties

Tijdens en aan het eind van de oorlog werden inzamelingsacties voor Nederland gehouden. Een in de Oost- en West-Indische koloniën bekende actie was het zogenaamde Spitfire-fonds, dat bedoeld was voor de aanschaf van jachtvliegtuigen voor de Geallieerden. Het Curaçaose Dames Spitfire Comité bracht in korte tijd 5200 Engels pond bijeen, ofwel ruim 50.000 toenmalige guldens. Zo schrijft de filatelist Paul Daverschoot. De 'Tweede Wereldoorlog in de West' noemt ook het Damescomité Prinses Irene. Haar inzamelingsactie nam onder meer de vorm aan van een revue. Zita Moreno, die danste in de revue, vertelt dat er speciale

Spitfire-liedjes in werden gezongen, zoals 'Spitfire in de lucht'. Andere 'ingezamelde' Spitfires droegen de namen van Nederlands-Indische plaatsen, of heette 'Suriname'. In die lijn werd de met Arubaans geld gekochte Spitfire 'Aruba' gedoopt.

Op 11 december 1941 werd op de Antillen, in navolging van Nederlands-Indië en Suriname, een serie toeslagzegels uitgegeven. De opbrengsten gingen naar het Prins Bernhard Fonds, dat er Spitfires, tanks en dergelijke mee kocht. Vanuit de Antillen was er ook een ABC-Babyfonds voor ondervoede Nederlandse kinderen, werden warme kleren naar Londen gestuurd en zamelde men geld in waaruit zes mobiele keukens werden betaald.

Antilliaanse musici in Nederland

In de jaren dertig werkten enkele Antilliaanse musici in Nederland, met name in 'Negro Clubs' in de drie grote steden. In het begin van de oorlog hadden de Duitsers nog niet in de gaten dat zich onder de musici ook niet-Arische muzikanten bevonden. Zij hadden gewoon een Nederlands paspoort en zich laten inschrijven bij de 'Kulturkammer'. Later veranderde dat en werd door de Duitsers ook een afkeurend filmpje over jazz gemaakt: 'Barbarisme', waarbij vooral neger-muzikanten het moesten ontgelden. Toch konden de meeste zwarte musici actief blijven, omdat de jazz ook bij de Duitsers zeer populair was.

De fameuze Afrikaans-Amerikaanse pianist Freddy Johnson (New York City, 1904-1961) trad al in het midden van de jaren dertig op in Nederland. Herman Openneer: 'men zegt wel dat Johnson de Nederlanders piano leerde spelen'. In het naar hem genoemde 'Quartet' speelden naast de Surinaamse Mike Hidalgo, Kid Dynamite en de drummer Arthur Pay ook de Antilliaan Martin Sterman. Drummer Martin Sterman was in Amsterdam geboren als zoon van een blanke moeder en een Antilliaanse vader (Curaçao). Zijn broer Otto was acteur en voordrachtskunstenaar, zijn zus Annie een bekend vocaliste. Zij ondervonden geen problemen. Annie Sterman trad op 20 juli 1944 onder de naam 'Topsy', 'de West-Indische zangeres, tap- en rumba-danseres' in de Waakzaamheid te Koog aan de Zaan op, samen met bekende Zaanse en Westfriese orkesten en solisten. Het was de dag van de aanslag op Hitler.

Oorlogsmonumenten op de Antillen

Monument op Bonaire

Bonaire, aan de Plaza Wilhelmina in Kralendijk, werd in 1957 een monument opgericht voor 129 Antilliaanse gevallen. Hetzelfde gebeurde op de andere eilanden, voor dezelfde slachtoffers, in het bezit van de Nederlandse nationaliteit. Het betreft koopvaardijpersoneel, vervolgd in Nederland, burgerslachtoffers in Nederland, verzet in Nederland en militairen in dienst van het Nederlands Koninkrijk 1940-1945. Hun namen staan op een plaquette vermeld.

M.R. Anthony, J.W. van den Belt, H.G. Bernabela, H.P. Bernabela, L.E. Bernabela, J.P. Boekhoudt, U. Boom, F.L. Capello, M.Th.

Charlouis, C.B. Cicilia, N.A. Clarinda, A.C.P. Coffi, J.C. Coffi, T.M. Constanica, J.S. Cornett, J. Daanchi, Ch.M. Debrot, J.O. Dembrooke, P. Dijkhoff, G.L. Doran, J.L. Dortalina, J.W. Dunlock, S.J.R. Ecury, L.N. Emerenciana, G.L. Emnes, H.J.H. Forbes, L.H. Fridael, P.V. Goedgedrag, J.D. Goeloe, M.C.B. Gorsira-Gorsira, A.D. Granger, J.F. Haayen, J.A. Hart, T. Hartlief, M.C.B. de Haseth-Corsira, A.C. ten Have, G. ten Have, K. ten Have, N. ten Have, G. Hecker, C. van der Hoeven, M.A. van der Hoeven, W.O. Hooker, A.G. Hommerson,

M.B. Isijk, D.G. Janga, N.Th. Janga, E.J. Jansen, H.G. Jansen, K. de Jong, P. Joosse, A.M.W. Knevel, L. Kooyman, B.C. Kraal, J. Landenga, U. Landenga, E.E. Laveist, J.M. Layto, B.F. Leito, J. Lepelaars, L.W. Lepelaars, J. van der Linde, E.N. Linzey, H.L. Lodrigo, M.M. Lourens, D.K. Lynch, D.A.C. de Maagd, F.A. Maas, J.E.W. Maasdamme, G.J.L. (R.M.W.O.) Maduro, G.A. Manuela, R.C. Marchena, C.R. Martes, D. Martijn, H.B. Martijn, O.D. Martijn, Th.F. Martijn, A.B. Martina, P.A. Martina, H.N. Martis, E.A. Matrona, M.R. Matrona, J.A. Maxwell, C.A. van Mechelen, J.J. Mol, G.A.L. Muller, J.A. Stadius-Muller, W. Neeleman, A. Nijdam, A.J. de Palm, H. de Palm,

F.M. Pannefleek, A.G. Pieter, J.S.R. Pietersz, D.H.P. Pourier, J.C. van Putten, Ch.B. Rafael, G.R. Richardson, J.B. Rosalina, W.F. Rosaria, S. Rozeboom, A.H. Scheelbeek, L.B. Scherptong, S.M. Serberie, L.E. Smiet, C. Smit, E.A.J. Stelk, A.Th. Stoel, J.G. Thielman, A.F. Thode, S. Thode, P.B. Tjie Tjie, B. Tromp, J. Verhey, A.F. Verhoeks, J. Vogelenzang, J. de Vries, H. Wensing, M.G. Wensing-Hesseling, M.T.H. Wensing, J.V. Wessels, M.D.J. Wijngang, W.A. Winfield, A.C. Winklaar, A.I. Winklaar, C.A. Wilson, J. Wilson, A.D. Woods, en H.S. Woods.

Op het monument ontbreken de namen van enkele personen die wel op deze site staan. Het betreft de omgekomen militairen M.C. Gandelman en vier andere op Curaçao geboren joodse slachtoffers. In de paragraaf 'Zeevarenden' zijn 87 Antilliaanse slachtoffers van de koopvaardij vermeld met hun aan- en afwezigheid op de plaquette.

Het monument van Aruba staat op de L.G. Smitboulevard. Dat van Curaçao op de De Ruyterkade, in de vorm van een schip.

Oorlogsmonument Aruba

Midden en rechts:

Oorlogsmonument Curaçao

Ook Saba en St. Eustatius hebben een monument met deze plaquette. Op St. Maarten staat een oorlogsmonument bij de C. Wathey Square.

Oorlogsmonument Saba

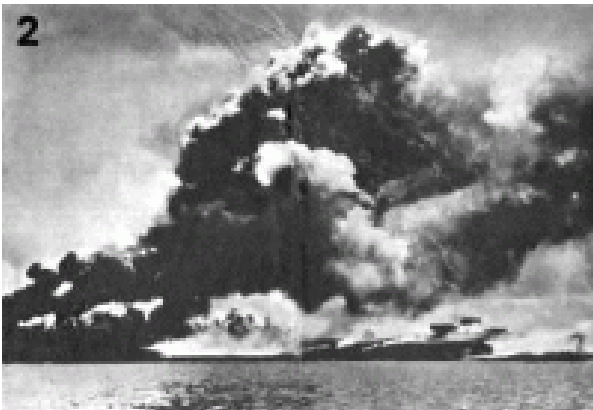

Oorlogsmonument St. Eustatius

Capitulatie

Na felle tegenstand tegen een overmacht van rond 6.600 Japanse militairen, gaf het garnizoen zich op 12 januari over. In de dagen hiervoor was de onderzeeër K-X ontsnapt; zie ook Jan Frederik Haayen*); de mijnenlegger Prins van Oranje werd getorpedeerd. W.J. Jongkind, boormeester in opleiding in Nederlands-Indië (1939-1942), en na de oorlog echtgenoot van een verpleegster die in Tarakan had gewerkt, vertelt over de verdediging van Tarakan het volgende:

Brandende oliebronnen bij Tarakan

'Een voor het doel opgeleide vernielingsploeg trok de petroleumvelden in en vernietigde alle installaties. Een van de Nederlanders zei later: "Het gerucht van den strijd ging verloren in het geraas van den brand. De lucht was een en al rookwolk waar de vlammen doorheen schoten. Daar ging 't werk van 30 jaar. En commandant De Waal, die zijn best deed bij zijn mensen den moed erin te houden, riep uit: "Wie zou ooit hebben gedacht dat een arm officier op een enkelen avond 30 miljoen gulden zou verdoen."" De Nederlanders bleven de Jappen op een afstand houden

totdat het tweede deel van het verwoestingsplan kon worden voltooid.

Dat was de verwoesting van de groote petroleumtanks die zowat 100.000 ton petroleum bevatten. Ook hier werd de brand in gestoken. Het felle geraas der vlammen verdrong alle andere geluiden, verklaarde een getuige. "t Was 'n ontzettend gezicht; de brandende olie stroomde zachtjes door de kanalen die we hadden gemaakt naar de kust. Alles in de omgeving verdween, de asfaltwegen, de huizen, de havenwerken - en de brandende olie stroomde 'n groot eind de zee in", zei hij. Twee etmalen na het tijdstip van de Japansche landing was het verwoestingswerk af en gaven commandant De Waal en zijn gehavende gelederen zich over. Er waren 40 vrouwen bij, de echtgenooten van Nederlandsche en Indonesische soldaten en verpleegsters. Zij hadden geweigerd Tarakan te verlaten toen het gevechtsgebied dreigde te worden omdat zij gewonden wilden verplegen. Na de overgave gave deze vrouwen uitdrukking aan haar grote blijdschap over het feit dat zij de mannen konden blijven opbeuren en verplegen in hun gevangenschap". (voeks.nl, Herinnering 30-6-2007). Shell-medewerker Jongkind, wist aan gevangenschap te ontkomen en kwam op 14 februari 1942 met een Amerikaanse vliegboot aan in Darwin, Australië.

Rode Kruishelpers

Anita ('Nita') van der Belt-Hoolboom (Soerabaja, 4 april 1918) was een van die vrouwen. Ze woonde al geruime tijd in Tarakan Ladang, en wilde de patiënten van het gemilitariseerde ziekenhuis als Rode Kruishelper blijven verzorgen. Het ging om het bedrijfsziekenhuis van de Bataafsche Petroleum Maatschappij (BPM). Samen met verpleegster Siti Rohana en andere vrouwen bij het Rode Kruis, zoals Mw. A. Colijn-van de Poll, Mw. M.E. Greter-Wolterbeek en zuster M.A. Bast-Strijbosch, gingen zij tijdens de beschietingen en bombardementen niet naar de schuilkamer maar bleven bij de patiënten

Ooggetuigen

Militair staf lid J.W. Beltman schreef voor zijn overste kapitein Reinderman een verslag van de gebeurtenissen in Tarakan. Daar noteert hij het volgende over het ziekenhuis: 'Tussen onze opstellingen en de vijand lag het hospitaal, vol gewonden, waarbij de zusters. Ook daar hadden zich droevige taferelen afgespeeld. Luitenant VAN DE BELD was gesneuveld en binnengedragen waar zijn echtgenote als zuster werkte (mobe.nl/tarakan).'

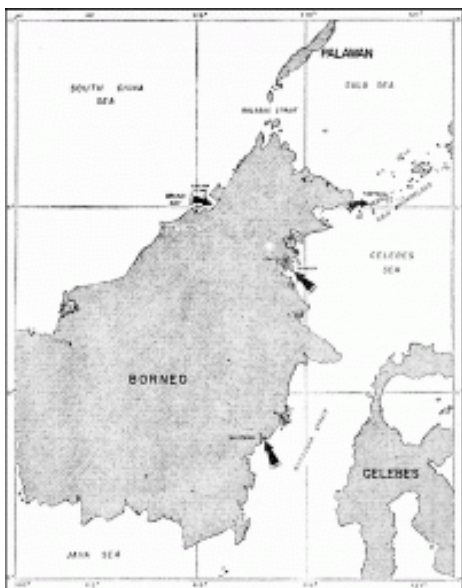
Rode Kruishelper 1ste klasse (verpleegster) mevrouw Gesina (Gé) Bakker-Broerse van het Militaire Hospitaal in Tjimahi was daar bij. Zij was met 17 andere Rode Kruishelpers eind december 1941 van Bandoeng naar Tarakan overgevlogen en hield tijdens de hele periode van de Japanse bezetting een dagboek bij. Haar dochter Ineke maakte voor de site mobe.nl/Tarakan een uittreksel. In het stuk over de verovering van Tarakan schrijft Gesina:

'Momenteel werk ik samen met Mw. (Nita) v.d. Belt, Lt. v.d. Belt zijn vrouw van de Genie, die gesneuveld is die onvergetelijke Zondagnacht 11 Jan. Ik zag hem 's Maandag morgens na de capitulatie (?) hier binnengedragen maar hij was al dood. Dwars door het hoofd geschoten. Nita zak hem ook binnenkomen maar bleef verstijfd staan toen ze zag dat hij het was en toen ze zag dat hij doorging naar het (liken?)huisje zeeg ze in elkaar. Ik kon haar niet opvangen want de baar ging tussen ons door. Zulke dingen zijn niet te beschrijven wat men dan gevoelt. Zoo kwamen ook Kapitein [M.J.] Bakker Tieffers en nog vele anderen binnen, soms onherkenbaar - en dan te weten dat dit maar ± 1/10 was van wat er nog in het veld lag. De dragers vertikten het om hen op te halen. Wij mochten er niet uit.'

Represailles

Als straf voor het feit dat luitenant-kolonel Simon de Waal had besloten de olie-installaties te vernietigen, en met name omdat twee legeronderdelen niet van de capitulatie op de hoogte konden zijn doorvochten, en twee Japanse mijnenvegers tot zinken brachten met 200 doden tot gevolg, werden op 19 januari de 215 manschappen van deze eenheden door het Japanse leger brutaal vermoord. Twee al eerder krijgsgevangenen gemaakte Nederlanders, kapitein Reinderhoff en Shell-medewerker Anton Colijn, hadden zich een dag eerder naar de raffinaderijen van Balikpapan laten sturen om verslag van de nederlaag te doen. Het was een list. Feitelijk betekende dit dat de installaties ook daar konden worden vernietigd.

Borneo 1945

Brunei (pijl boven, Tarakan (midden), Balikpapan (onder))

Vrouwen in kampen

Na de slag om Tarakan werden de meeste vrouwen afgevoerd naar een kamp in de buurt van het ziekenhuis. Ook de groep van Gesina kwam daar op 8 maart terecht. Maar eerst werden die dag, ondanks collectieve weigering, de vijf jongste vrouwen samen met twee vrouwen die al in het kamp zaten, naar de Club van Japanse officieren gebracht. Gé, en misschien ook Nita van den Belt, bleef in het ziekenhuis werken. In de loop van juli-augustus werden de vrouwen rond Gesina naar de politiekampong Linkas vervoerd. Op 11 februari 1943 werd de groep krijgsgevangenen verklaard en onder

Japanse bewaking ('kempetai') gesteld. Eind 1943 gingen de Nederlandse vrouwen vandaar met een overvol schip naar Bandjermasin, ook op Borneo. Daar huisden ze samen met andere vrouwen die ter beschikking stonden van het Burger Bestuur, onder toezicht van de kempetai. Begin 1945 werden de vrouwen op lorries geladen en naar het kamp Kandangan getransporteerd. Daar waren de omstandigheden erg slecht. Ze hoorden er pas op 30 augustus dat Japan de oorlog had verloren. Gesina Bakker kwam die herfst via Balikpapan in een Australisch ziekenhuis terecht (Melbourne). Een jaar later was ze in Batavia/Djakarta. Waarschijnlijk heeft Anita van den Belt-Hoolboom een vergelijkbare oorlogsweg afgelegd. Tussen 28 december 1945 en augustus 1946 verbleef zij in een ziekenhuis in Melbourne (Australië).

Onderscheidingen

Vermoedelijk was Van den Belt als luitenant van de genietroepen in belangrijke mate verantwoordelijk voor de vernietiging van de installaties, en werd hij daarom door het hoofd geschoten. Van den Belt ontving postuum de onderscheiding Bronzen Leeuw. Dit een na hoogste militaire ereteken wordt verleend voor het bedrijven van bijzonder moedige en beleidvolle daden. Jan Willen van den Belt ligt begraven op het grote ereveld in Leuwigajah bij Bandoeng (Java).

Ook zijn vrouw, Nita, werd na de oorlog, samen met bovengenoemde vrouwen en de Chinese chauffeur Tan Seng Soe, vanwege heldhaftig gedrag voorgedragen voor het Nederlandse Kruis van Verdienste (Archirven Gouvernement NI). Het is echter onduidelijk of in deze chaotische tijden de

onderscheiding ook aan haar is uitgereikt. Alleen voor Aaltje Colijn-van de Poll, wier man Anton een zoon was van de voormalige Nederlandse premier Colijn, staat dat vast.). Hij was reserve sergeant van het Regiment Jagers (1-I), en werd na de oorlog herbegraven op het militaire ereveld de Grebbeberg bij Rhenen.

Bukovina

De plaats heet tegenwoordig Novoselitsa (ook geschreven als Novoslysa of Novoselytsia) en ligt in Oekraïne, in de provincie Chernivtsi op de grens met Roemenië. Tussen 1775 en 1918 behoorde de stad met de regio Bukovina tot het Habsburgse Rijk. Rond 1900 was 70% van de bevolking, vier duizend mensen, joods. Na de nederlaag van het Habsburgse Rijk in 1918 werd de regio aangesloten bij Roemenië. Joden werden niet meer als burgers gezien. Men beschouwde hen als Russen en bolsjewisten. Er was veel antisemitisme en het werd moeilijk om een redelijk inkomen te verdienen. In de jaren twintig verlieten inwoners die de middelen hadden Noua Sulita. Een aantal families zochten heil in Zuid-Amerika. Daartoe behoorden de Gandelmanns. Zij kwamen net als de Zonenschains, de Libmans en enige tientallen anderen op Curaçao terecht. Het eiland werd door veel tankers aangedaan.

Prinses Juliana bezocht in 1942 de Nederlandse Antillen. Hier inspecteert zij militairen die hielpen bij de verdediging van Curaçao

Curaçao

Met uit Polen geëmigreerde families stichtten de Bukoviners een Askenazische gemeenschap op het

eiland. Men noemde hen 'Polakos'. Deze kwam naast, en soms geholpen door de al eeuwen bestaande Sefardische gemeenschap, vrij snel tot bloei. Men opende in Willemstad eigen winkels, een eigen vereniging en, in de Bargestraat, een eigen sjoel. Ana Gandelman begon een kosjer eethuisje aan de familiewoning op de Columbusstraat, waar haar man met zijn jiddische boeken een bibliotheekje had.

Joodsche HBS 1937 (deel foto). Nummer 4 is Marco Gandelman. (De nummers zijn digitaal aangebracht.)

(Bron: Herbert Markus)

Marco Haim en Ana Gandelman stuurden Marco en Morris naar de Hendrikschool, de school voor uitgebreid lager onderwijs (ULO) van het eiland. Morris schaakte er tijdens de godsdienstles met Sloima Zonenschain, een vriend nog uit Noua Sulita. De oudste zoon lieten ze naar Nederland gaan, naar de Joodsche HBS in Amsterdam.

Marco komt voor op de schoolfoto van 1937, toen hij 17-18 jaar was en in de vierde of vijfde klas zat (nr. 4). Volgens de lijst met schoolgeldbetalingen woonde 'Mordhai' Gandelman bij mevr. S. Cohen-Brandon, Kastanjeplein 3. Zij was weduwe en had drie zoons en twee dochters. Ook Marco's klasgenoot Johann Benjamin Hiegentlich (schoolfoto nr. 6) huurde een kamer bij haar. Het adres van Marco's vader was Columbusstraat 20 in Willemstad.

Yeshiva

Volgens de familie bezocht Marco in 1939 een joods-religieuze opleiding, een 'yeshiva', in Amsterdam. Hij werd daarbij gesponsord door de sefardische synagoge in Willemstad. Vader Haim was in dat jaar overleden, als tweede uit de jonge Asjkenazische gemeenschap en begraven op de Sefardische dodenakker Beth Haim. De Yeshive was mogelijk het Portugees-Israelitische Seminarium Ets Haim, dat traditioneel ook yeshive heette.

Krijgsgevangene

Het Rode Kruis meldde in november 1945 dat Mordechai gevangen heeft gezeten in Duitsland, Stammlager VIII (nr. 46030), hetgeen betekent dat hij als militair in het Nederlandse leger heeft gediend. Dit Stammlager draagt de naam Cieszyn (Teschen) en ligt 30 km ten zuid-westen van Auschwitz, op de grens van Polen en Tsjechië. Volgens familieleden in Curaçao en Peru is Mordechai in dit krijgsgevangenenkamp omgekomen. Een Antilliaanse medegevangene, Isac Yohai, vertelde na de oorlog dat Mordechai daar aan typhus is bezweken.

Van zijn huisgenoten op het Kastanjeplein overleefde alleen een zoon van de hospita, Samuel Cohen.

Jan Frederik Haayen, geboren te Willemstad, Curaçao, op 3 april 1919, sneuvelde als Luitenant ter zee 2e klasse met de bijna voltallige bemanning van de onderzeeër O16 op 15 december 1941 in de Zuid-Chinese Zee. Het is niet bekend wanneer Haayen bemanningslid werd.

Onderzeeër O16, de brug (foto: www.dutchsubmarines.com)

Hare Majesteits O(nderzeeboot) 16 was een boot van Nederlandse makelij. Hij werd tussen eind 1933 en begin 1936 op de Scheldewerf in Vlissingen gebouwd en was de eerste die van staal werd gemaakt. In 1939 werd de O16 verbonden aan de Nederlands-Indische vloot. Hij vertrok op 24 april uit Den Helder en kwam op 5 juni aan. Vaste havens waren Tandong Priok en Soerabaja. In september 1940 begeleidde de onderzeeër, in een klein konvooi, de tanker Olivia naar Lourenço Marques (Mozambique) omdat er berichten

waren over een Duitse jager in dat gebied. Eind 1941 werd de O16 samen met de K XVII en XVIII – de K stond voor Koloniën - ingedeeld bij de eerste divisie van het onderzeebootflottielje, dat in totaal uit 15 werkzame schepen bestond. Het flottielje zou ondanks veel verliezen succesvol zijn (zie www.dutchsubmarines.com). Commandant van de eenheid en van de eerste divisie werd Luitenant ter

zee 1e klasse A.J. Bussemaker. De O16 was zijn vlaggeschip. Thuishaven van de O16 zou Sambas op Borneo zijn, bij de grens met het Britse deel en tegenover Singapore.

Op 1 december 1941 werden de eerste en tweede divisie van het flottielje onder Brits commando gesteld. De Japanse dreiging in de richting van de Nederlands-Indische oliebronnen (zie Van den Belt* op Tarakan) zou met Brits(-Indische) en Australische hulp worden afgeweerd. Singapore werd de thuisbasis.

Locatie wrak O16, 200 km boven Singapore

De O16 en de K XVII moesten patrouilles uitvoeren langs de oostkust van Malakka (momenteel Maleisië) in de Zuid-Chinese Zee. De eerste patrouille was op 6 december. Een dag later startte Japan de verrassingsaanval op Thailand, Malakka, Sjanghai, Hongkong en Singapore en vernietigde het tegelijkertijd de Amerikaanse vloot in Pearl Harbour. De Nederlandse regering in ballingschap volgde de USA en verklaarde de oorlog aan Japan. Er was nu sprake van een directe oorlogspatrouille. De O16 en de andere Nederlandse onderzeeërs in Singapore kregen de opdracht de verwachte Japanse invasie in Malakka en Thailand te verstoren. Die was feitelijk op 8 december begonnen met bombardementen en troepenlandingen bij de Maleisische kuststad Khota Baru en de nabijgelegen Thaise havens Pattani en Songkla. De Britse kruisers Prince of Wales en Repulse werden op 10 december door Japanse bommenwerpers vernietigd. Ondanks het overweldigende succes van de Japanse Blitzkrieg wist de O16 op 10 december het troepentransportschip Ayatosan

Maru (9788 ton) en/of de Sakura Maru (7170 ton) te beschadigen. De soldaten waren al op 8 december in Khota Baru geland. Twee dagen later viel de O16 een aantal Japanse schepen aan in de ondiepe baai van Pattani aan de oostkust van Thailand; ook zij waren al klaar met de troepenlanding. De Tosan Maru (8666 ton), Asosan Maru (8812 ton) en Kinka Maru (9306 ton) zonken gedeeltelijk. Ze zouden later worden gerepareerd. Cor

nelis de Wolf vertelde later:

‘Op 10 december namen we een Japans koopvaardijship waar dat licht voerde op de achtersteven. Die stommititeit maakte het ons eenvoudig het schip naar de baai van Patani te volgen. Commandant Bussemaker besloot de baai in te gaan... Daar lagen vier Japanse schepen, in een halve kring. We schoten eerst op de boeg daarna op de achtersteven. We gebruikten zes torpedo's die alle doel

raakten. In de roos! De schepen zonken echter maar gedeeltelijk omdat de baai niet diep genoeg was, 8-10 meter... We wisten ongezien de baai te verlaten en zetten koers naar Singapore.’ (dutchsubmarines.com)

Op 13 december keerde de O16 met nog één torpedo over terug. Twee dagen later liep de onderzeeër rond 2.30 uur bij het eiland Tioman op een Japanse mijn. De Japanners hadden op 7 december bij de ingang van de golf van Siam (nu Golf van Thailand) een linie aan zeemijnen uitgezet. Rond 21 december zou ook de K XVIII er met fatale gevolgen op lopen. De O16 viel bijna in twee stukken uiteen en zonk. 41 van de 42 opvarenden kwamen om. De meesten, onder wie Jan Frederik Haayen, overleden of verdronken onmiddellijk. Van vijf manschappen is iets meer bekend. Boots knecht Cor de Wolf vertelt:

Op zondag 14 december rond middernacht nam ik als roerganger de wacht op de brug over. We waren met z'n zessen. Allemaal hadden we onze ogen gericht op lichtstralen en flitsen verder weg. Daar vond blijkbaar een vuurgevecht plaats. Om 2 uur 's morgens was net boven de horizon een zoeklicht te zien. De commandant veranderde van koers ... en ging recht op het licht af, ergens bij de eilanden aan de kust van Malaya. Het gebeurde rond 2.30 uur. Een donderslag slingerde me tegen de wand. Binnen een minuut verdween onze trouwe O16 onder de golven. Ik zag de commandant en een hoofdofficier proberen om het luik van de geschutkoepel dicht te krijgen, terwijl ik zelf wanhopig mijn best deed mijn jas los te trekken uit de rommel van de mijn waarin hij vast zat. De jas scheurde en ik kwam in het water terecht, alleen.’ Cor vindt vier nog levende maten met wie hij in de richting van het eiland Tioman zwemt: Luitenant ter zee 2e klasse Jeekel, machinist korporaal Bos en de matrozen Van Tol en Kruijdenhof.

De een na de ander moet het opgeven en verdrinkt, tenslotte na 18 uur ook Bos. De Wolf houdt het vol en belandt na nog eens 20 uur zwemmen op een onbewoond eiland voor de kust. Een jongen met een bootje die toevallig langskomt redt hem. De dorpelingen helpen hem verder. Een

aantal gaan met hem samen op de vlucht voor de Japanners en na een lange tocht door de jungle vindt hen een Australische verkenners, die Cor de Wolf naar Singapore brengt. De Japanse aanval denderd voort en Singapore valt op 15 februari 1942. Het onderzeebootflottielje blijft vanuit Java en later Australië actief.

Carel Zacharias de Haseth (Curaçao, 1908-1979) haalde zijn stuurmansdiploma op de zeevaartschool en werkte op Curaçao als loods. Bij de mobilisatie in 1939 ging hij het Nederlandse leger in. Hij maakte de capitulatie mee en sloot zich daarna aan bij het verzet. De Haseth werd gearresteerd en naar een Pools kamp gedeporteerd. Het Russische leger bevrijdde hem.

George R. Henar (Aruba/Suriname, 1902-1978). Majoor-machinist van de Koninklijke Marine aan boord van Hr. Ms. 'Flores'. Tijdens de meidagen van 1940 lag de Flores op de rede van Vlissingen. Zij ondersteunde op 14 mei de stelling in Zuid Beveland met artillerievuur. Op 17 mei 1940 wist de Flores (samen met de Van Meerlant) te ontsnappen naar Dover in Engeland. Tijdens de eerste jaren van de oorlog deed de Flores vooral konvooidiensten. De kanonneerboot escorteerde in totaal 3.070 schepen, waarvan 2.690 schepen langs de oostkust van Engeland. Op 4 juni 1943 vertrok de Flores naar de Middellandse Zee voor de Operatie Husky, de landingen op Sicilië. Hier voegde ze zich bij de Hr. Ms. Soemba. Beide schepen onderscheidden zich door koelbloedige beschietingen op allerlei doelen. De geallieerden noemden de twee kanonneerboten de 'Terrible Twins'. Na escortendiensten verleende de marineschepen in januari 1944 ondersteuning aan de landingen bij Anzio en Formia. In maart keerden de schepen terug naar Engeland om zich op te maken voor de invasie van Normandië. Intussen kreeg de bemanning op 9 maart 1944 in Londen uit handen van koningin Wilhelmina het Bronzen Kruis. Voor de Normadische invasie startte de Flores in de Gold-sector. Men schakelde een Duitse batterij bij Arranches uit.

Hare Majesteits Flores voor de Normandische kust (foto: www.strijdbewijs.nl)

Van 12 tot 30 juni verleende de Flores steun in de Sword-sector. Op 7 augustus kwam het schip terug in Engeland, waar het tot 29 maart 1946 in Shadwell Basin werd opgelegd. Op 1 april 1946 kwam de Hr. Ms. Flores terug in Nederland. George Henar bleef bij de marine en diende als luitenant ter zee. Hij ontving ook het Oorlogsherinneringskruis.

Wilhelmus Siegfried van Meeteren uit Curaçao (1918), net als George Maduro militair in mei 1940, werd krijgsgevangen gemaakt. Na zijn vrijlating studeerde hij in Rotterdam aan de Economische Hogeschool. Om het gezin van zijn zuster, bij wie hij in huis woonde, niet in gevaar te brengen meldde hij zich voor de 'Arbeitseinsatz' en kwam via kamp Ommen terecht in Berlijn (vergelijk Hugo van Win, paragraaf homoseksuelen in oorlog en verzet). In de fabriek werkte hij samen met Polen, Russen, Italianen en Fransen. Hij deed onder meer dienst als tolk. Hij kreeg er een ander zicht op de kleur- en rassenwaan die ook op de Antillen heerste.

Henny Veeris (Curaçao - Nederland mei 1940). Henny diende tijdens de inval van nazi-Duitsland in

het Nederlandse leger. Hij sneuvelde.

Cornelis Macarius [Cornelio Macario] de Windt (Willemstad, 1926). Zie: [Een groep mariniers uit Suriname, Antillen en Nederlands-Indië](#), in het hoofdstuk Suriname.

Zeevarenden koopvaardij, omgekomen tijdens WOII

Monument koopvaardij 'De Boeg'

Inleiding

In totaal 62 zeelieden van de voormalige Nederlandse Antillen worden momenteel, augustus 2013, vermeld op de site van de Oorlogsgravenstichting. De namen komen op vier personen na overeen met de namen op de plaquette van de oorlogsmonumenten die op 4 mei 1957 op de zes eilanden werden onthuld.

Plaquette oorlogsmonumenten

De plaquette vermeldt 129 slachtoffers, van wie 64 zeelieden met Antilliaanse achtergrond. Hun namen staan hieronder in vet. Zes van hen staan momenteel niet vermeld bij de Oorlogsgravenstichting. Zeelieden met de Nederlandse nationaliteit of uit Suriname staan ook op de plaquette. De eersten worden hier niet verder besproken, de laatsten zijn op deze website opgenomen in de paragraaf over Surinaamse zeevarenden (Emnes, Maasdamme, Smiet en Stelk).

M.R. Anthony, J.W. van den Belt, A.H.G. Bernabela*, H.P. Bernabela, L.E. Bernabela, J.P. Boekhoudt, U. Boom, F.L. Capello, M.Th. Charlouis, C.B. Cicilia, N.A. Clarinda, A.C.P. Coffi, J.C. Coffi, T.M. Constancia, J.S. Cornett*, J. Daanchi, Ch.M. Debrot, J.O. Dembrooke, P. Dijkhoff, G.L. Doran, J.L. Dortalina, J.W. Dunlock, S.J.R. Ecury, L.N. Emerenciana, G.L. Emnes, H.J.H. Forbes, L.H. Fridael, P.V. Goedgegdrag, J.D. Goeloe, M.C.B. Gorsira-Gorsira, A.D. Granger, J.F. Haayen, J.A. Hart, T. Hartlief, M.C.B. de Haseth-Gorsira, A.C. ten Have, G. ten Have, K. ten Have, N. ten Have, G. Hecker, C. van der Hoeven, M.A. van der Hoeven, W.O. Hooker, A.G. Hommerson,
M.B. Isijk, D.G. Janga, N.Th. Janga, E.J. Jansen, H.G. Jansen, K. de Jong, P. Joesse, A.M.W. Knevel, L. Kooyman, B.C. Kraal, J. Landenga, U. Landenga, E.E. Laveist, J.M. Layto, B.F. Leito, J. Lepelaars, L.W. Lepelaars, J. van der Linde, E.N. Linzey, H.L. Lodrigo, M.M. Lourens, D.K. Lynch, D.A.C. de Maagd, F.A. Maas, J.E.W. Maasdamme, G.J.L. (R.M.W.O.) Maduro, G.A. Manuela, R.C. Marchena, C.R. Martes, D. Martijn, H.B. Martijn, O.D. Martijn, Th.F. Martijn, A.B. Martina, P.A. Martina, H.N. Martis, E.A. Matrona, M.R. Matrona, J.A. Maxwell, C.A. van Mechelen, J.J. Mol, G.A.L. Muller, J.A. Stadius-Muller*, W. Neeleman, A. Nijdam, A.J. de Palm, H. de Palm,
F.M. Panneflekk*, A.G. Pieter, J.S.R. Pietersz, D.H.P. Pourier, J.C. van Putten, Ch.B. Rafael, G.R. Richardson, J.B. Rosalina*, W.F. Rosaria, S. Rozeboom, A.H. Scheelbeek, L.B. Scherptong, S.M. Serberie, L.E. Smiet, C. Smit, E.A.J. Stelk, A.Th. Stoel, J.G. Thielman*, A.F. Thode, S.

Thode, P.B. Tjie Tjie*, B. Tromp, J. Verhey, A.F. Verhoeks, J. Vogelenzang, J. de Vries, H. Wensing, M.G. Wensing-Hesseling, M.T.H. Wensing, J.V. Wessels, M.D.J. Wijngang, W.A. Winfield, A.C. Winklaar, C.A. Wilson, J. Wilson, A.D. Woods, en H.S. Woods.

* andere schrijfwijze en/of tweemaal vermeld

Antillesatwar.com

De heer Jos Rozenburg, kapitein-luitenant van de Koninklijke Marine, deed recentelijk nieuw onderzoek in de Nationale Archieven van Aruba, Curaçao, Den Haag en Washington naar die slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog die een directe relatie hadden met de Antillen. De voorlopige resultaten - een boek is in voorbereiding - zijn gepubliceerd op de website www.antillesatwar.com. Hier zijn ook de zeevarenden met Nederlandse, Amerikaanse, Venezolaanse en andere nationaliteiten opgenomen. De site van Bevrijding Intercultureel richt zich op de slachtoffers met een Antilliaanse achtergrond en van hen worden door antillesatwar.com nog eens 20 namen genoemd die niet op de oorlogsmonumenten van de Antillen te vinden zijn. Dat brengt het totaal op 88. Met de vier personen van ogs.nl zijn er 24 slachtoffers die niet worden genoemd op de plaquette van 1957.

Slachtoffers van en in de oorlog

Antillesatwar.com onderscheidt tussen 'oorlogsslachtoffers' (gestorven wegens oorlogshandelingen) en 'andere slachtoffers' (gestorven of vermist tijdens de oorlogsperiode). De oorlogsmonumenten op de Antillen, de Oorlogsgravenstichting en het KNSM-monument houden meestal de laatste, bredere definitie aan. Dat doet deze website ook. Zowel de 7 nieuw gevonden 'oorlogsslachtoffers': R. Gordon, L.P. Hernandez, J.M. Josefa, M.M. Lourens, E.I. Maduro, C.A. Simmons, E.O. Winklaar als ook de 17 nieuw gevonden 'andere slachtoffers': D. Albertus, P.A. Bomba, J.S. Calmes, J.J. Curiel, Th.J.B. Curlingford, J.A. Evertsz, L.G. Italia, B.J. de Jesus, P.M. Martes, P.W.H. Martijn, F.M. Martis, F.G. Montanus, J.M.S. Raas, J. Rasmijn, F.A. Scharbaai, R.A. Schotborgh en Th. Wilson, worden op deze site vermeld en beschreven.

Amerikanen en Chinezen

Onder het totaal van 88 Antilliaanse zeevarenden, die in de oorlog van 1939-1945 door oorlogshandelingen omkwamen of tijdens hun

dienst overleden, zijn drie Antilliaanse mannen in US-Amerikaanse dienst. Een van hen, P.V. Goedgedrag, staat op de plaquette van 1957. De andere twee zijn L.P. Hernandez en J.J. Curiel. Daarnaast worden hier twee Chinese slachtoffers genoemd, vanwege hun belangrijke positie in de Antilliaanse koopvaardij en de opstand van februari 1942 (zie Antillen in WO II). Het zijn Fa King en Yong Ah Chong. Van vrouwelijke slachtoffers is momenteel niets bekend.

KNSM-monument

30 Antilliaanse zeevarenden werkten op een schip van de Koninklijke Nederlandse Stoomvaart Maatschappij (KNSM): de Amazone, de Clio, de Crijnssen, de Hector, de Medea, de Notos, de Poseidon, de Pygmalion, de Socrates, de Triton en de Tiberius. 23 Zeelieden, allen van Aruba, Bonaire of Curaçao, komen voor op het KNSM-monument in Amsterdam.

Zeevarenden per eiland

Per eiland ontstaat het volgende beeld van de oorlogsslachtoffers onder de Antilliaanse zeevarenden: 4 omgekomen zeelieden uit Aruba (1 KNSM), 33 uit Bonaire (7), 31 uit Curaçao (16), 14 uit Saba, 3 van St. Eustatius en 3 uit St. Maarten. De informatie stamt uit augustus 2013.

Aruba	Dijkhoff, Rasmijn, Tromp, Verhoeks
Bonaire	Bernabela H.P., Boekhoudt, Bomba, Cicilia, Clarinda, Coffi A., Coffi J., Emerenciana, Evertsz, Goedgedrag, Goeloe, Hart, Janga D.G., Josefa, Marchena R.C., Martes P.M., Martijn D., Martijn H., Martijn O., Martijn T., Martis F.M., Martis H.N., Palm A. de, Palm H. de, Pieter, Rosaria, Scherptong, Serberie, Thielman, Thodé A.F., Thodé S., Tjietjie, Winklaar A.
Curaçao	Albertus, Boom (geb. Venezuela), Calmes, Capello, Constancia, Curiel, Daanchi, Doran, Hecker, Hernandez, Isijk, Italia, Jansen, Jesus, de, Kraal, Leito, Lourens, Maduro, Manuela, Martijn P., Montanus, Muller, Pannelek, Pietersz, Pourier, Raas, Rafael, Rosalina, Scharbaai, Schotborgh, Winklaar E.
Saba	Cornet, Dunlock, Gordon, Granger, Linzey, Lynch, Maxwell, Wilson C., Wilson J., Wilson Th., Winfield, Woods A., Woods H.
St. Eustatius	Dembrooke, Hooker, Putten van
St. Maarten	Curlingford, Laveist, Richardson.

Bron: <https://www.bevrijdingintercultureel.nl/bi/antillen.html>